

Riskkommunikation om långvarig exponering för hälsoskadliga kemiska ämnen

Utmaningar vid riskkommunikation och förslag
på råd för en bättre kommunikation

Av Johanna Alkan Olsson, Monika Filipsson, Ingela Helmfrid, Malin Redmo och
Ann Burgaz

Denna titel kan laddas ner från: www.livsmedelsverket.se/publicerat-material/.

Citera gärna Livsmedelsverkets texter, men glöm inte att uppge källan. Bilder, fotografier och illustrationer är skyddade av upphovsrätten. Det innebär att du måste ha upphovsmannens tillstånd att använda dem.

© Livsmedelsverket, 2018

Livsmedelverkets rapportserie nr 22 2018

ISSN 1104-7089

Grafisk produktion: Livsmedelsverket

Förord

Detta projekt är ett delprojekt i det större projektet Nätverk vid upptäckt av befolkningsexponering för farliga kemiska ämnen. Syftet med nätverket är att skapa en effektiv beredskap vid allvarliga händelser med kemiska ämnen. Detta har delvis uppnåtts genom samarbete mellan centrala myndigheter, i första hand Livsmedelsverket och arbets- och miljömedicinska (AMM) klinikerna i Sverige. Samarbetet har till största del skett i ett pilotprojekt inom ramen för matvaneundersökningen Riksmaten Ungdom 2016-17. I projektets första fas identifierades behov av en fördjupning av samarbetet kring prov- och datahantering samt riskkommunikation. Detta delprojektets syfte har varit riskkommunikation och mer bestämt att öka förståelsen för utmaningar vid kommunikation av risker med hälsoskadliga kemiska ämnen samt att ta fram råd kring hur riskkommunikationen som berör sådana ämnen kan förbättras och stärkas.

Tanken är att rapporten skall kunna användas av myndigheter på olika administrativa nivåer som bedömer och kommunicerar risker till allmänheten eller olika grupper av medborgare speciellt med syfte att stärka samarbetet mellan dem. Även om listan med råd som tagits fram inte riktar sig till en specifik aktör ser vi att den framförallt kan vara användbar för kommuner. Övriga myndigheter kan använda listan för att reflektera över hur de kan planera och organisera både formen och innehållet i sin riskkommunikation för att på bästa sätt stötta den lokala nivån.

De som tagit fram rapporten är Johanna Alkan Olsson och Malin Redmo (Lunds Universitet Centrum för miljö och klimatforskning), Monika Filipsson (Linnéuniversitetet, Institutionen för biologi och miljö, Fakulteten för hälso- och livsvetenskap) och Ingela Helmfrid (Arbets- och Miljömedicin, Linköping). Ansvarig för projektet var Ann Burgaz (Livsmedelsverket).

Innehåll

Förord	3
Sammanfattning	5
Summary	7
Bakgrund	7
Syfte	9
Metod	10
Analys	10
Resultat	11
Studie 1. Oro, riskuppfattning och kommunikation vid förorenade glasbruksområden	11
Studie 2. Riskkommunikation vid Arbets- och miljömedicinska kliniker	14
Studie 3. Kommunal riskkommunikation om PFAS	16
Åtta råd vid riskkommunikation rörande hälsoskadliga kemiska ämnen som kan utgöra hälsorisker vid långvarig exponering	22
Råd vid riskkommunikation om långvarig exponering för hälsoskadliga kemiska ämnen	23
Frågelista för att stärka kommunikationskapaciteten	25
Slutord	26
Referenser	27
Bilaga 1 Workshop-program – Riskkommunikation	29
Bilaga 2 Deltagande organisationer	30
Bilaga 3 Sammanfattning workshoptidiskussioner	31

Sammanfattning

Personers riskuppfattning påverkas av flera faktorer, som närheten till tidigare händelser, egna erfarenheter (utbildning och social kontext) och vad som kommuniceras. Detta innebär att både budskapsgivaren och mottagaren har stor betydelse för hur en kommunikationssituation utvecklas.

Syftet med detta delprojekt, som är en del av projektet ”Nätverk vid upptäckt av befolkningsexponering för farliga kemiska ämnen” som MSB (Myndigheten för samhällsskydd och beredskap) finansierar, har varit att undersöka och samla befintlig erfarenhet av att kommunicera risker. Detta görs för att öka förståelsen samt ta fram råd kring hur kommunikationen som berör dessa ämnen kan förbättras och stärkas. Speciellt fokus har lagts på kommunikation gällande långvarig exponering för hälsoskadliga kemiska ämnen som finns i vår omgivning under längre tid, vilket kräver en långvarig strategi för riskkommunikationen.

För att öka förståelsen och ta fram råd har tre mindre studier genomförts: ”Oro, riskuppfattning och kommunikation vid förorenade glasbruksområden”, ”Riskkommunikation vid arbets- och miljömedicinska enheter” och ”Kommunal riskkommunikation om PFAS”. Från de tre studierna kan några olika slutsatser dras. Det finns goda strukturer för riskkommunikation i Sverige och många inblandade aktörer vet hur och vad de behöver göra för att kommunicera risker på ett bra sätt. Olika kemiska föroreningar kräver olika kommunikationsåtgärder. I studien i Glasriket ville många ha mer information (medborgarperspektiv) medan efterfrågan på mer information har tystnat i kommuner där per- och polyfluorerade ämnen (PFAS) upptäckts i dricksvatten. Kommuner efterfrågar mer interaktion och stöd från övriga myndigheter.

Med dessa studier som grund skapades ett utkast till en checklista för god riskkommunikation som ”testades” på en workshop som genomfördes 13 mars 2018 i Kalmar med personer från kommuner, länsstyrelser och arbets- och miljömedicinska kliniker. Anteckningarna från mötet användes för att utveckla listan till en lista med råd.

Utöver kommentarer på rapporten och listan med råd lyfte flera av deltagarna också fram frågor kring hur en liknande dialog kan föras vidare. Även mer konkreta förslag lyftes fram:

- Skapa nätverk och mötesplatser för mer kommunikation mellan ansvariga bortom ”stuprörsmentaliteten”.
- Skapa ett officiellt och tydligt nätverk med experter dit man kan vända sig med specifika frågor.
- Skapa en databas på nationell nivå för ärenden.
- Skapa nätverk som är sanktionerade av arbetsgivaren.
- Utnyttja befintliga nätverk bättre.
- Genomföra övningar över administrativa gränser; genom övningar blir vi bättre och lär oss hur vi ska agera.

I diskussionerna under workshopen flera deltagare att “i vardagen är man själv” och att en svårighet är ekonomiska resurser och att man ofta fokuserar på det akuta. Flera av deltagarna menade att nationella myndigheter har ett ansvar att tydligare stötta ”vardagsarbetet” med att kommunicera risker med hälsoskadliga kemiska ämnen. Detta skulle ha potential att spara resurser i ett längre perspektiv.

Tanken är att de åtta råden som togs fram skall kunna användas och lyftas fram när grupper av aktörer skall bygga strukturer och nätverk för riskkommunikation som berör långvarig exponering för hälsoskadliga kemiska ämnen. Vi har delat upp listan på råd i sådana som handlar om förberedelser (innan det händer) och sådana som kan tillämpas vid kommunikationstillfället (när det händer). Även om listan inte riktar sig till en specifik aktör ser vi att den framförallt kan vara användbar för kommuner. Andra myndigheter kan använda listan för att reflektera över hur de kan planera och organisera både form och innehåll av sin riskkommunikation för att på bästa sätt stötta den lokala nivån.

Summary

People's risk perception is influenced by several factors, such as proximity to past events, their own experiences (education and social context), and what is communicated. This means that both the sender and receiver are important for the development of the communication situation.

The purpose of this sub-project, which is part of the MSB (Swedish Civil Contingencies Agency)-funded project "Network for Discovery of Population Exposure to Hazardous Chemicals", has been to investigate and gather experiences of communicating risks of hazardous chemicals in order to increase our understanding of the difficulties associated with such communication as well as to provide advice on how communication about these chemicals can be improved and strengthened. Particular attention has been paid to communication about the health effects of chemical substances that remain in our environment for a long time, which requires a long-term strategy for risk communication.

In order to increase understanding and to provide advice, three smaller studies have been conducted, including "Risk perception and communication in contaminated glasswork areas", "Risk communication at work and environmental medicine units in Sweden", and "Municipal risk communication of PFAS". A few conclusions can be drawn from the three studies. First, there is a good structure for risk communication in Sweden, and many of the involved actors know how and what they need to do to communicate risks in a good way. Second, different chemicals need to be communicated differently. For example, in the contaminated glassworks area many inhabitants wanted more information, whereas additional information was not asked for among inhabitants in municipalities with drinking water contaminated with per- and polyfluorinated compounds (PFAS). Finally, municipalities asked for more interaction and support, especially from the national authorities.

With these three studies as a base, a draft checklist was produced that was "tested" at a workshop with people from municipalities, county boards, and work and environmental medicine clinics that was conducted on March 13, 2018, in Kalmar. The notes from the workshop were used to develop the checklist into a list of advices.

In addition to comments on the report and the checklist, several of the participants raised questions about how a similar dialogue can be further developed. Concrete proposals were given, namely to create networks and meeting places where one can raise specific issues, create a case database at the national level, make better use of existing networks, perform communication exercises over administrative boundaries. During the workshop discussions, several participants argued that "you are alone in the everyday life", that financing is a problem, and that work generally focuses on the most urgent issues. Several of the participants said that the national authorities have a responsibility to more clearly support the "everyday work" of risk communication of chemical contaminants because this has the potential to save resources in a longer perspective.

Hopefully, the list of eight pieces of advice that was produced by this project will be used when groups of actors build structures and networks for risk communication that concern chemical contaminants that might pose health risks in a long-term perspective. We have broken down the list of advices into two parts. The first part deals with preparations before risk communication is needed and the second one deals with actions required when risk communication about hazardous chemicals is needed. Although the list of advice does not refer to a specific actor, we find the list especially useful for municipalities. Other authorities might also use the list to reflect on how they can plan and organize both the form and content of their risk communication to best support the local level.

Bakgrund

Personers riskuppfattning påverkas av flera faktorer, som närheten till tidigare händelser, egna erfarenheter (utbildning, kulturell och social kontext) och vad som kommuniceras. En person kan ha svårt att ta till sig budskap för risker som de anser vara påtvingade och ofrivilliga som till exempel exponering av giftiga substanser och kemikalier i deras direkta närhet. Detta förklaras med att individens egna val och den individuella auktoriteten är viktigt i relation till en riskuppfattning (Tinker et al., 2000; Leiss, 2004; Palenchar & Heath, 2007). Riskuppfattningen påverkas också av vem som kommunicerar och hur man kommunicerar. Detta innebär att både budskapsgivaren och mottagaren har stor betydelse för hur en kommunikationssituation utvecklas. Tinker et al., (2000) förklarar riskkommunikationsprocessen som:

”En interaktiv process av informationsutbyte och åsikter mellan individer, grupper och institutioner. Vilket involverar ett flertal meddelanden om förekomsten, arten, formen, allvarlighetsgraden eller acceptansen av miljö- och hälsorisker”

Sedan länge har man delat upp kommunikationssituationen i fyra komponenter; sändare, meddelande, kanal och mottagare. På senare tid har ytterligare två faktorer lyfts fram som centrala, effekt och återkoppling. De senare tilläggen innebär att man betonar vikten av att kommunikationen måste ses som en process eller dialog, något ständigt pågående, då de faktorer som påverkar en kommunikationssituation ständigt förändras. Riskkommunikation har utvecklats till riskdialog med fler komponenter inkluderade som åsikter, värderingar och attityder (Asplund, Lundgren & Brorson, 2007; Reynolds, 2011). För myndigheter som kommunicerar risk betyder detta att de också behöver utveckla och fördjupa sin kunskap och kapacitet kring denna kommunikation kontinuerligt.

När riskkommunikationen handlar om akut toxiska ämnen finns strukturer och regler för hur situationen skall hanteras, krissituationer är i de flesta fall kortvariga. I denna rapport fokuserar vi istället på riskkommunikation om hälsoskadliga kemiska ämnen som förekommer i halter som inte ger akut-toxiska effekter men som människor exponeras för under lång tid och därmed kan utgöra en hälsorisk på lång sikt. Detta arbete pågår dagligen utan att skapa medierubriker. Kommunikation kan öka och minska i intensitet vid händelser i omvärlden så som att nya forskningsrön dyker upp eller någonting händer på lokalt plan.

Det finns ett behov av att stärka och förbättra myndigheters arbete med riskkommunikation vad gäller långvarig exponering för hälsoskadliga kemiska ämnen som kan utgöra en risk på sikt. Det handlar om att skapa en kommunikationsstruktur som är hållbar över tiden och som inte ”glömmer” eller ”tappar” bort kunskap och kapacitet, inte minst vad gäller de överlämningar som sker mellan de som gör riskbedömningar och de som kommunicerar risker i de fall de är olika personer.

Rapporten består förutom av en lista med råd, även av sammanfattningar av de tre mindre studierna; ”Oro, riskuppfattning och kommunikation vid förorenade glasbruksområden”, ”Riskkommunikation vid arbets- och miljömedicinska enheter” och ”Kommunal riskkommunikation om PFAS” (Gustavsson 2017).

Syfte

Syftet med detta delprojekt inom det MSB-finansierade projektet ”Nätverk vid upptäckt av befolkningsexponering för farliga kemiska ämnen” har varit att undersöka och samla befintlig erfarenhet av att kommunicera risker med hälsoskadliga kemiska ämnen för att ta fram råd kring hur kommunikationen som berör dessa typer av ämnen kan förbättras och stärkas. Speciellt fokus har lagts på kommunikation gällande hälsoeffekter av kemiska ämnen som människor exponeras för kontinuerligt under längre tid, vilket kräver en långvarig strategi för riskkommunikationen

Metod

Inom detta delprojekt i projektet ”Nätverk vid upptäckt av befolkningsexponering för farliga kemiska ämnen” har tre mindre studier och en workshop genomförts i syfte att undersöka och samla befintlig erfarenhet kring riskkommunikation vad gäller kemiska ämnen som kan utgöra en hälsorisk vid långvarig exponering.

De tre studierna har genomförts inom ramen för tre masteruppsatser. De tre mindre studierna har eller kommer att, i olika former redovisas vetenskapligt utanför denna rapport. Deras roll i rapporten har varit att utgöra underlag för workshoppediskussionerna. Tanken bakom projekten var att ge exempel på riskkommunikation vid olika typer av miljöföroreningar, knyta an till tidigare studier om metallföroreningar i Glasriket och per- och polyfluorerade kemikalier (PFAS) i dricksvatten med fokus på händelseförloppet i Ronneby samt täcka olika typer av aktörer i ”kommunikationskedjan”, allmänhet, kommuner, länsstyrelser och arbets- och miljömedicinska kliniker.

Workshopen genomfördes den 13 mars 2018 i Kalmar (Program, se bilaga 1) och 23 personer från kommuner, länsstyrelser, arbets- och miljömedicinska kliniker, Folkhälsomyndigheten, Kemikalieinspektionen, Sveriges geologiska undersökning (SGU) m.fl. medverkade (Deltagande organisationer, se bilaga 2).

Workshopen var uppdelad i två delar. Under första delen fick deltagarna kommentera en i förväg utskickad preliminära checklisten för riskkommunikation (se nedan). Detta gjordes genom att de sju råden på checklistan klistrades upp på en vägg och deltagarna fick individuellt skriva korta kommentarer till varje råd på post-it lappar.

Under den andra delen delades deltagarna in i 5 grupper om ca 4 personer i varje grupp. Som utgångspunkt för gruppdiskussionen delades sju frågor på ett färdigställt frågeformulär ut till varje grupp. En sekreterare från varje grupp valdes för att föra anteckningar. Under varje fråga hade syftet med frågan definierats. Med utgångspunkt i svaren omarbetades sedan den preliminära checklisten till den lista av råd som återfinns i denna rapport.

Den preliminära rapporten som skickades ut inför workshopen innehöll sammanfattningar av de tre masterprojekten, varav studie 1 och 2 är preliminära då det slutgiltiga arbetet inte är färdigställt. Den preliminära checklisten med kommunikationsråd som togs fram till workshopen hade sitt ursprung i det teoretiska avsnittet i Gustavsson 2017, och var löst kopplade till resultatet från de tre fallstudierna. Huvudrubrikerna till checklisten som användes som underlag för workshopen var:

- Definiera målgrupp
- Krav på kommunikatören
- Syftet med kommunikationen
- Öppenhet och transparens
- Tillit till kommunikatören
- Uppföljning återkoppling
- Krav på kommunikatören

Analys

De individuella post-it lapparna och anteckningarna från gruppdiskussionerna användes för att omarbeta checklisten och ta fram en lista med råd.

Resultat

I resultatavsnittet sammanfattas resultaten från de tre masterprojekten i form av längre rapportsammanfattningar. Därefter redovisas en lista med råd och åtta frågor med syfte att stärka riskkommunikationen rörande långvarig exponering för hälsoskadliga kemiska ämnen som kan utgöra en hälsorisk på längre sikt.

Studie 1. Oro, riskuppfattning och kommunikation vid förorenade glasbruksområden

av Elin Voxberg, Linnéuniversitetet

Redan under senare delen av 1500-talet startade etableringen av glasbruk i Sverige där främst kristallglas och sodaglas tillverkats (Länsstyrelsen Kronoberg, 2001). Förhöjda halter av metaller förknippade med glastillverkning har uppmätts i bland annat jord, grundvatten, sediment och grödor vid och i närheten av glasindustrifastigheterna (Augustsson et al., 2016a; 2016b; Augustsson et al., 2015; Höglund, Fanger & Yesilova, 2007; Uddh-Söderberg et al., 2015). Jämfört med övriga landet har även en högre cancerfrekvens påvisats hos boende nära glasbruksområden (Nyqvist et al., 2017).

- I Kalmar och Kronobergs län finns 37 glasbruksområden på länsstyrelsernas prioriteringslistor år 2017 (Länsstyrelsen Kalmar, 2016; Länsstyrelsen Kronoberg 2016).
- De huvudsakliga föroreningarna vid glasbruken är kadmium, bly och arsenik men även ämnen som antimon, barium och zink har använts i tillverkningen (Länsstyrelsen Kronoberg, 2001).
- Enligt det svenska miljömålet Giftfri miljö ska ämnen som finns naturligt i vår miljö ligga i nivå med bakgrundshalten (Eklom, 2017).

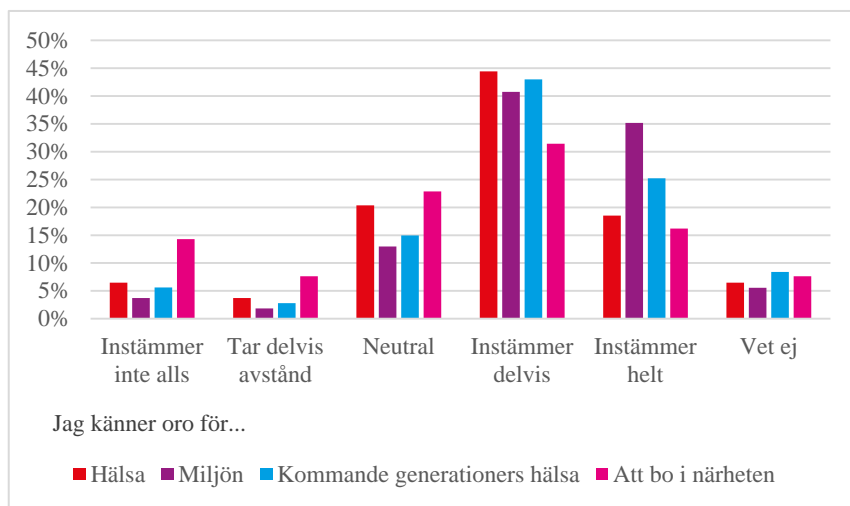
Tidigare undersökning om oro och riskuppfattning i glasriket

En enkätstudie från år 2012 visade att de som bodde närmare än 1 km från ett glasbruk uppfattade risken som högre och var mer oroad för att föroreningarna från glasbruksområden påverkar hälsa och miljö än de som bor längre bort. Enkäten i studien skickades ut till 300 slumpvis utvalda personer i Kalmar och Kronobergs län samt till 300 slumpvis utvalda personer boende i Kosta, Älgshult, Orrefors och Eriksmåla (totalt 599 personer då 1 individ ingick i båda urvalen). Totalt svarade 112 personer på enkäten som skickades ut 2012. Intresset av att få mer information om glasbrukens föroreningsproblematik fanns hos nästan hälften av de som deltog i studien och intresset var större hos de som bodde nära än lägre ifrån ett glasbruk. De flesta ville att informationen skulle komma från kommunen, länsstyrelsen eller Naturvårdsverket (Nyholm, 2014). Efter studiens genomförande har många nyhetsinslag i lokala media handlat om risker i förorenade glasbruksområden vilket kan ha förändrat riskuppfattning, oro och önskan om att få mer information. En uppföljande enkät med liknande frågor skickades år 2017 till samma personer som 2012 (N=599) och resultaten från denna uppföljning, då 95 personer svarade på enkäten, redovisas nedan.

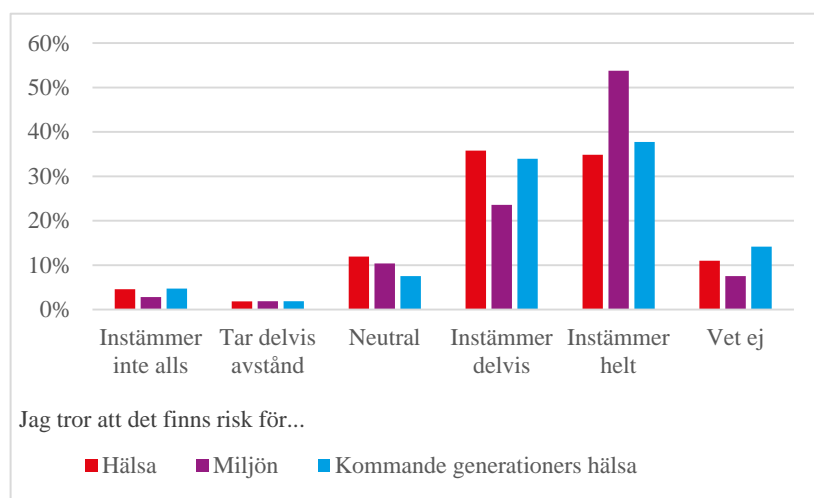
Oro och riskuppfattning

De flesta respondenterna instämde delvis eller helt med påståendet att de var oroliga för att hälsa, miljö och kommande generationers hälsa kunde påverkas av föroreningar från glasbruk. Det var inte en lika stor andel som delvis eller helt instämde i att de hade en oro för att bo i närheten av förorenade glasbruksområden (Figur 1).

Även på frågan om respondenterna tror att förorenade glasbruksområden kan innebära risk för hälsa, miljö och kommande generationers hälsa instämde en stor del delvis eller helt med påståendet, figur 2. Hur väl respondenterna instämde om oro och risker var ungefär lika oavsett vilket avstånd de hade till närmsta glasbruk.

Figur 1. Andelen respondenter (N=105-108) som i olika utsträckning instämde till påståendet att de var oroliga för hälsa, miljö, kommande generationers hälsa eller för att bo i närheten av glasbruk på grund av föroreningsituationen.

Figur 2. Andelen respondenter (N=106-109) som i olika utsträckning instämde till påståendet att det finns risk för hälsa, miljö och kommande generationers hälsa på grund av föroreningsituationen.

Kommunikationen som varit

Enkätundersökningen visade att ungefär hälften av respondenterna hade fått information om förorenade glasbruksområden sedan innan. Det vanligaste sättet att ha fått information på var via lokala media (tv och tidningar). Därefter var kommunens kommunikationsvägar vanligast bland de som bodde närmare än 5 km från ett glasbruk och nationella media (tv och tidningar) bland de som

bodde längre än 5 km från ett glasbruk. Av de som hade mottagit information upplevde ca 2/3 att det hade gett en ökad kunskap.

Önskad kommunikation

Cirka 2/3 av de som bodde närmare än 5 km och ca 1/3 av de som bodde mer än 5 km från ett glasbruk uppgav att de ville ha mer information. Bland de som bodde närmare ett glasbruk än 5 km önskade många att informationen skulle komma från kommunen, länsstyrelsen, lokaltidningen, Naturvårdsverket och lokal tv och man ville ha informationen via kommunikationsvägarna papperstidning, brev, informationsmöten och tv-nyheter. De som bodde längre än 5 km från ett glasbruk önskade att informationen skulle komma från samma aktörer som de som bodde nära glasbruk och via kommunikationsvägarna papperstidning och tv-nyheter. Av respondenterna var 76-83% överens om att länsstyrelsen, kommunen och Naturvårdsverket har ansvaret för kommunikationen om förorenade glasbruksområden.

Studie 2. Riskkommunikation vid Arbets- och miljömedicinska kliniker

av Frida Kadin och Monika Filipsson, Linnéuniversitetet

Introduktion

De första Arbets- och miljömedicinska klinikerna (AMM) tillkom i Sverige på 1950-talet och det finns idag sju kliniker i Sverige. Klinikernas initiala fokus låg på kemiska och fysikaliska hälsorisker men idag omfattar det även ergonomiska och psykosociala arbetsmiljöförhållanden och uppdragen kan variera beroende på klinik. AMM ger expertstöd till hälso- och sjukvården, privatpersoner och arbetsgivare, kommuner och länsstyrelser och fackliga organisationer. AMM-klinikerna har ett antal centrala arbetsuppgifter, några av dessa är att utreda misstänkta samband mellan ohälsa och faktorer i omgivnings- eller arbetsmiljö på individ- och gruppnivå. Andra arbetsuppgifter är att göra riskbedömningar och att ge rådgivning kring hälsorisker i omgivnings- och arbetsmiljö samt att göra patientutredningar vid misstänkta sjukdomar relaterade till omgivnings- eller arbetsmiljö.

Studiens syfte var att undersöka hur AMM-personal som arbetar med miljömedicinska frågor anser att befintligt riskkommunikationsarbete fungerar, om de upplever att brister finns, vem de uppfattar som ansvarig för att kommunicera risker och vilka instanser som de upplever har högt förtroende i dessa frågor. Att identifiera om det finns brister och i sådana fall vilka är ett första steg i att kunna åtgärda och på så vis förbättra och effektivisera riskkommunikationen.

Metod, urval och svarande

En enkät om riskkommunikation skickades till personal som arbetar med miljömedicinska frågor på Sveriges samtliga AMM-kliniker. Enkäten var fokuserad på risker med exponering för kemiska ämnen i vår miljö som t.ex. förorenade områden eller kemikalier som oavsiktligt har förorenat dricksvatten. Svar inkom från samtliga AMM-kliniker utom Stockholm, och totalt svarade 10 kvinnor och 9 män på enkäten. 16 av dessa angav att de arbetar med att kommunicera risker och 12 personer angav att de arbetar med att granska riskbedömningar.

Kommunikation av miljö- och hälsorisker

De vanligaste grupperna som AMM kommunicerar risker relaterade till miljö- och hälsa med är kommuner, följt av allmänheten, nyhetsmedia, länsstyrelse och andra vårdinrättningar.

Kommunikationen sker inte lika ofta med nationella myndigheter (Naturvårdsverket, Kemikalieinspektionen, Folkhälsomyndigheten, Livsmedelsverket).

När det gäller förorenade områden, får respondenterna mest frågor om byggnadsrelaterad ohälsa och trafikmiljö. Ibland får de frågor om livsmedel, konsumentvaror (leksaker, hygien, kläder, möbler), konstgräs, industriutsläpp, samt föroreningar i kommunalt dricksvatten och i vatten från egen brunn. Det minst vanliga alternativet var läkemedelsrester i livsmedel eller dricksvatten där största andelen svarar att det aldrig förekommer sådana frågor. Fritextsvar indikerar att det även förekommer frågor om el-känslighet och elektromagnetiska fält, föroreningar i luft, solljus, asbestexponering, och användandet av specifika produkter under graviditet. De vanligaste ämnen/föroreningarna respondenterna får frågor om är metaller, men också partiklar, polycykliska aromatiska kolväten (PAH), lättflyktiga organiska föreningar (VOC) och PFAS.

Kanaler som anses viktiga för att kommunicera risker är i huvudsak personliga möten, därefter via telefon och hemsidor. Enligt respondenterna är tid och tillgång till expertresurs att konsultera det som är det största behovet för att för att kunna kommunicera miljö- och hälsorisker.

Stöd och kunskap vid kommunikation

De vägledningsdokument som oftast används som informationsstöd vid riskkommunikation är vetenskapliga artiklar, gränsvärden, rapporter samt vägledningsdokument från svenska och internationella myndigheter. Man svarar att man ofta eller ibland tar hjälp av kollegor.

Respondenterna tillfrågades om de ansåg sig ha tillräckligt med kunskap, erfarenhet, utbildning och informationsstöd för att kommunicera miljö- och hälsorisker. Vad det gäller kunskap och erfarenhet svarade 12 respektive 11 av 18 respondenter att de hade tillräckligt, medan resterande svarade delvis förutom 1 person som svarade att personen inte hade tillräckligt med erfarenhet. 11 respektive 8 personer svarade att de hade tillräcklig utbildning respektive informationsstöd, medan övriga svarade delvis.

Att det finns problemområden som är svårare att kommunicera till allmänheten än andra svarar 11 av 19 respondenter. Flera har uppgett inomhusmiljö som ett område som är svårare att kommunicera och att det involverar komplexa frågeställningar.

Kommunikationsplan och ansvar för att kommunicera miljö- och hälsorisker

Respondenterna tillfrågades om deras verksamhet har en dokumenterad plan för riskkommunikation. Kommunikationsplanen kan användas som stöd för att planera vad som är den bästa riskkommunikationsinsatsen och hur denna kan riktas till den utvalda målgruppen. Av de tillfrågade svarade sju personer att de har en dokumenterad kommunikationsplan i sin verksamhet och åtta svarar att de inte har någon sådan i sin verksamhet. En av de tillfrågade påpekade att de arbetade med att ta fram en kommunikationsplan.

Respondenterna anser att ansvaret att kommunicera miljörisker i första hand ligger på Naturvårdsverket, kommuner och länsstyrelser, medan ansvaret att kommunicera hälsorisker ligger på AMM och Folkhälsomyndigheten, men också Livsmedelverket.

Studie 3. Kommunal riskkommunikation om PFAS

av Emma Gustavsson, Malin Redmo och Johanna Alkan Olsson

Introduktion

PFAS är ett samlingsnamn för en stor grupp per- och polyfluorerade ämnen. Under många år har brandsläckningsskum innehållande PFAS använts på brandövningsplatser och flygplatser, vilket har lett till PFAS-föreningar runt om i olika svenska vattenmiljöer (Naturvårdsverket 2016). Dessa föreningar innebär risker för människor och vår miljö, både på kort och lång sikt, i vissa fall har den kommunala dricksvattenkällan förorenats. Många av dessa föreningar är inte akut giftiga men långlivade i miljön, vilket innebär en utmaning vad gäller den kommunala riskkommunikationen. Denna studie har genomförts inom ramen för en masteruppsats vid Lunds Universitet.

Syfte

Studien syftar till att undersöka hur fyra svenska kommuner kommunicerar med allmänheten om långsiktiga riskfrågor med fokus på PFAS-föreningar för att identifiera svårigheter samt potentiella förbättringsmöjligheter som finns för kommuners riskkommunikation.

Metod

I arbetet studerades fyra kommuners riskkommunikation om PFAS med hjälp av kvalitativa intervjuer. En kvalitativ intervju ämnar skapa en djupare inblick och beskrivning av utvalda personers syn- och arbetssätt (Bryman 2011). I Sverige finns ett antal kommuner som har dokumenterade föreningar från utsläpp från användning av brandskum (Regeringskansliet, 2015). Fyra kommuner valdes ut, Uppsala, Botkyrka Härryda och Svedala, där förhöjda halter av PFAS identifierats i eller nära dricksvattentäkter. I Uppsala intervjuades två respondenter, VA-chefen på Uppsala Vatten, samt den före detta marknadschefen på Uppsala Vatten. I Botkyrka kommun intervjuades tre respondenter, en VA-ingenjör, en kommunikatör och kommunens miljöansvarige. I Härryda kommun intervjuades en respondent, en miljöskyddsinspektör som varit delaktig under hela PFAS-arbetet i kommunen samt i kommunikation med allmänheten. I Svedala kommun intervjuades två respondenter, deras miljöchef och kommunikationschef.

Resultat

I nedanstående avsnitt redovisas resultaten först per kommun för att sedan sammanfattas i en mer generell diskussion.

Uppsala kommun

Under sommaren 2012 visade en studie utförd av Livsmedelsverket på halter av PFAS hos ammande kvinnor i Uppsala län. Därefter gjordes provtagningar på det kommunala dricksvattnet. Det konstaterades att det inte förelåg en akut risk, men att det behövdes mer information, vi behöver involvera fler experter och utföra fler provtagningar. *”Vi insåg att det fanns en skillnad i hur denna risk föreligger i jämförelse till andra typer av akuta föroreningar som exempelvis bakterier där man blir akut sjuk” (VA Chef Uppsala 2017).*

Kommunen inväntade provsvar på vattnet och sökte mer information om PFAS egenskaper och hälsopåverkan innan de valde att gå ut med information till allmänheten. Resultaten visade att det

fanns PFAS i sex grundvattenbrunnar i Slottsträdgården och beslutet togs att dessa skulle stängas. Kommunen beslöt att vänta med att gå ut med information eftersom invånarna inte blev påverkade och vattenförsörjningen var säkrad. *”Innan detta uppdagades visste vi ingenting, ingen visste något, vi fick leta reda på fakta, kunskap och förståelse, läsa rapporter forskning och vi som organisation skulle veta vad detta var. Vi som organisation behövde sommaren på oss och Livsmedelsverket visste inte mer än vi just då”* (VA Chef Uppsala 2017).

Den första informationen till allmänheten gavs i september 2012 i form av ett pressmeddelande. Eftersom det första pressmeddelandet ansågs viktigt bearbetades detta noggrant under flera dagar. Det lades mycket tid på formuleringen av rubriken som blev ”Oväntade ämnen i några dricksvattenbrunnar”. Därefter följde radiointervjuer med en toxikolog från Livsmedelsverket som beskrev situationen och påverkan på hälsa och miljön. Arbetet bestod till stor del av både intern- och extern kommunikation om vad kommunen gör i frågan och hur allmänheten berördes. *”Det som vi upplevde som viktigt med vårt första budskap var att det skulle vara så neutralt som möjligt, att inte skrämja och skapa oro eller att uppröra allmänheten”* (Marknadschef, Uppsala 2017).

Inom kommunen fanns det efter pressmeddelandet beredskap hos kommunikatörer och kundtjänst som kunde besvara allmänhetens frågor. *”Vi hade förberett kundtjänst men det kom inte mycket samtal och reaktioner, kundtjänst kunde hantera samtalen och hade mycket fakta på bordet vilket gjorde det hanterbart”* (Marknadschef, Uppsala 2017). Pressen bjöds att ta del av vad kommunen gjorde i det aktuella läget. Detta gjorde att ständig ny uppdaterad information kunde nå allmänheten och en god dialog skedde med media, vilket även detta anses vara en styrka i arbetet. Kommunen såg även till att uppdatera informationen på sin hemsida och att besvara frågor som dök upp i sociala medier.

Botkyrka kommun

PFAS påträffades av en slump 2011 i Tullinge vattenverk, genom ett studentprojekt. När informationen nådde kommunen startades ett samarbete mellan kommunens miljöavdelning, VA-avdelning och Försvarsmakten.

I Botkyrka blev frågan medialt väldigt stor på mycket kort tid. Den första allmänna informationen skedde via pressmeddelanden. Det lades även ut information om PFAS och vad kommunen gjorde i frågan på deras hemsida. Det kommunala kontaktcentret blev informerat och allmänheten kunde vända sig dit med frågor och funderingar. Många ringde kontaktcenter och skrev på sociala medier. *”Viktigt var snabbheten, att hålla tempo, vara transparenta och hålla oss uppdaterade. Centralt för oss i denna fråga blev ”tydligt om ledarskap om vem som uttalar sig, uppdaterad information och vara tillgängliga för frågor och funderingar”* (Kommunikatör Botkyrka 2017).

När PFAS upptäcktes i Botkyrka saknades rikt- och gränsvärden. Efter ett möte med Miljöministern och Försvarsmakten, där detta påtalades, blev problemet åtgärdat via ett regleringsbrev till SGU som var ansvarig myndighet. Man beslutade också ganska snart att Tullinge vattenverk skulle stängas, då det fanns för mycket osäkerheter om PFAS långsiktiga effekter och att allmänheten gav uttryck för att de inte ville ha vatten från Tullinge vattenverk. All information kommunicerades till allmänheten på möten där även Försvarsmakten deltog.

Efter ungefär ett års tid tystnade PFAS frågan och från kommunens sida upplevde man att allmänheten kände sig trygg med kommunens beslut om stängningen av vattenverket. *”Om vi inte får några klagomål eller frågor så har vi nog nått fram så att allmänheten inte upplever en oro i denna fråga [...] så det kan beskrivas som en vilande risk”* (Kommunikatör Botkyrka, 2017).

Kommunen köper i dagsläget in dricksvatten och avvaktar i väntan på vad som ska ske vidare i dialog med Försvarmakten. Men de intervjuade påpekade att *”i takt med att det exploateras bostäder i området kring där Tullinge vattenverk ligger så kommer vattenförsörjningen bli en fråga och vilket ansvar kommer försvarmakten ta och när kan man börja använda vattenverket igen och vilken tidsplan gäller”* (VA ingenjör Botkyrka 2017).

Något som också lyftes fram i intervjuerna var behovet av vägledning och stöd från centrala myndigheter. *”Det behövs vägledning åt kommunerna och vi är inte ekotoxikologer, det vore väldigt arbetsbesparande om det kommer krafttag kring rikt- och gränsvärden och att fler ämnen kontrolleras på akut och lång sikt från centralt håll”* (Miljöansvarig Botkyrka, 2017).

Härryda kommun

PFAS-frågan väcktes i Härryda kommun 2008–2009 i samband med att Swedavia utförde provtagningar på flygplatsen Landvetter i Göteborg. Provtagningarna var ett samarbete mellan Swedavia och IVL genom ett forskningsprojekt; RE-PATH (Risks and Effects of the dispersion of PFAS on Aquatic, Terrestrial and Human Populations in the vicinity of international airports).

I samband med upptäckten genomförde Arbets- och miljömedicin i Göteborg blodprovtagningar på grupper från allmänheten med olika fiskkonsumtion (Hovgård 2009). Studien fastställde att med den rådande fiskkonsumtionen och de halter som uppmättes i vattnet, förelåg inte någon risk för allmänhetens hälsa. Arbets- och miljömedicin gick därefter ut med information till allmänheten om hur PFAS påverkar hälsan och efter provtagningarna på riskgrupperna bjöds allmänheten in till ett seminarium samarrangerat med kommunen där de fick information och möjlighet att ställa frågor.

Swedavia utförde flera provtagningar och resultaten visade att det inte fanns halter över de aktuella riktvärdena för PFAS. Informationen kommunicerades till allmänheten från kommunens sida. *”Vi gick ut och redovisade alla bedömningar och vi la ut på hemsidan och vi besvarade på frågor via Facebook och vi gick ut med att vi inte låg över riktvärdena. Då tystnade det på en vecka för oss i denna fråga”* (Miljöskyddsinspektör Härryda 2017).

Kommunikationen som gavs ut styrdes upp och planerades internt via samarbete mellan miljö, hälsa och kommunikationsavdelningen. En framgångsfaktor för riskkommunikationen som lyftes fram i intervjun var att kommunen ständigt fick aktuell vetenskaplig information från RE-PATH projektet.

I de fall där allmänheten hörde av sig till kommunen och påtalade att de var oroliga för sina brunnar i närheten av flygplatsen, utfördes extra provtagningar på dessa platser. Dessa visade att det inte var någon risk och fara för hälsan och även här upplevde kommunen att de fick allmänhetens förtroende, eftersom kommunen agerade och besvarade oron snabbt. Intervjuerna visade också att man från kommunen ser att det vara fördelaktigt att ansvarsbiten är fastställd i Härryda. Detta har gjort att åtgärder också blivit insatta i tid.

I nuläget renar flygplatsen det utgående vattnet med en kolfilteranläggning. Halterna kontrolleras och har inte ökat sedan PFAS påvisades. Kommunen undersöker om den ska gå ut med ny information eller göra åtgärder på grund av Livsmedelsverkets nya riktvärden. Även om dricksvattnet i kommunen inte har för höga halter menar man att informationen om gränsvärden kan väcka oro hos befolkningen. *”Dricksvattnet är inte ett problem, men det läcker fortfarande från brandövningsplatsen och de renar det utgående vattnet och det finns fortfarande halter i Västra Ringsjön, där det är ett fortgående problem”* (Miljöskyddsinspektör Härryda 2017).

Svedala

I Svedala upptäcktes halter av PFAS 2011 då Swedavia utförde provtagningar kring flygplatsen Sturups brandövningsplats. Swedavia kontaktade kommunen som satte igång med att söka information om PFAS. *”Det fanns ingen info att hämta hos Livsmedelsverket när detta uppdagades 2011, de sade sig inte ha någon vetskap om det eller fått frågan tidigare”* (Miljöchef Svedala 2017).

Då PFAS uppdagades konstaterades det att slammet från det kommunala vattenreningsverket inte kunde användas för slamspridning. Det blev ingen stor fråga för Svedala då deras dricksvatten inte blev förorenat och allmänheten inte heller hade ställt frågor. Från Svedala kommun menar man att ärendet med PFAS i Svedala inte blev så stort så att kommunen behövde starta en specifik riskkommunikation för allmänheten.

Svedala berättade att trots att andra är ansvariga så är det kommunen som allmänheten vänder sig till och att de i föroreningsärenden blir de ansvariga riskkommunikatörerna. Därför påtalades behovet av ett samarbete mellan centrala myndigheter och kommuner. *”Vi som kommun har rollen att hålla oss informerade och sprida denna information. När det blev aktuellt var det andra myndigheter som var ansvariga, både i det akuta skedet och i efterhand”* (Kommunikationschef Svedala 2017).

I kommunen finns fler platser där liknande brandskum använts, vilket skapar en osäkerhet kring vilka föroreningsfrågor som kan väckas i framtiden. Det påtalades i intervjuerna att kommunen behöver arbeta mer förberedande med föroreningsfrågor och att kommunen bör utreda denna typ av frågor innan en eventuell kris uppstår. Dock poängterades det att förberedande riskarbete är svårt med det nuvarande arbetssättet och resursfördelningen i en kommun.

Sammanfattning av resultat

De kanaler som användes för att nå ut med riskbudskapen är kommunala hemsidor, sociala medier, lokaltidningar och annan press som radio. Kommunerna sätter in sitt kontaktcenter, kundtjänst och involverar kommunikatörer som ska kunna möta allmänhetens frågor. Något som Uppsala nämnde vara en framgångsfaktor var att de skapade en god kontakt med media, vilket gjorde allmänheten ständigt uppdaterad.

Angående det externa samarbetet framkom att det i Uppsala och i Härryda fanns ett väl fungerande samarbete med myndigheter och andra involverade aktörer såsom forskare och institut. Båda dessa samarbeten har lett till att vetenskapliga fakta och analys nådde allmänheten snabbt. Kontakten upplevdes som ett bidrag till kommunernas eget arbete, då det upplevdes som tryggt att ha experter involverade i arbetet.

Samtliga kommuner vittande om den osäkerhet som det nuvarande forskningsläget ger vad gäller PFAS framtida miljö- och hälsorisker. Kommunerna upplever att denna situation gör att det finns ett behov av en översyn av vilken information som kommunen ska använda och spegla i riskkommunikationen och man behöver hjälp att bedöma om allmänheten behöver mer information eller inte eftersom man inte vill skapa mer oro eller röra runt i en känslig fråga. Kommunerna anser sig framförallt osäkra på hur långsiktiga riskfrågor ska hanteras och sedan kommuniceras och det finns en rädsla över att det skall påverka allmänhetens rådande lugn. Flera av kommunerna påpekade att de tror att en tydligare redovisning av osäkerheter kan väcka intresse och skapa en djupare förståelse för att kommunerna gör vad de kan i frågan, men att de känner att de behöver mer stöd och generell förbättrad kunskap för att kunna kommunicera detta.

Alla kommunerna nämnde att de har ett etablerat risktänkande när det kommer till dagliga beslut och att de i akuta skeden följer en krishantering- och kommunikationsplan. Men när föreningar är beständiga under lång tid påpekade flera att det långsiktiga riskarbetet och riskkommunikationen bör bli en integrerad del av krishanteringsarbetet men man var osäker på hur.

Behov av riskkommunikation om långsiktiga miljö- och hälsorisker av PFAS beskrivs som en ”latent” och ”vilande” risk av Botkyrka vilket kan sammanfatta hur kommunerna i studien idag arbetar med frågan. Kommunerna visar en medvetenhet om att arbetet behöver fortgå och utvecklas då frågan kan bli aktuell igen. PFAS-problematiken har skapat nya frågor och orosmoment för framtida föreningsfrågor och andra ämnen relaterat till dricksvattnet. Alla kommunerna som ingick i studien håller aktivt på med att se över dricksvattenförsörjningen.

För att det långsiktiga riskarbetet skall kunna utvecklas framgår det av intervjuerna att kommunerna har svårt att arbeta med frågor som anses osäkra och resurserna förläggs på det mer akuta ärenden. Kommunerna visade genom intervjuerna en förståelse för att den långsiktiga riskhanteringen och den akuta skiljer sig åt och att den därför bör hanteras delvis olika. Det nämndes även behov av att tydliggöra hur information och diskussion kring hur information om denna typ av ämnen ska utformas och kommuniceras.

Diskussion

Det som ansågs vara viktiga komponenter för kommunikationen om PFAS var enligt de medverkande kommunerna (Uppsala 2017 och Botkyrka 2017) att skapa en transparent och öppen process. Palenchar och Heath (2007) nämner att det är en underhållsstrategi att vara transparent, öppen och ärlig om alla delar som ingår i processen. Det ansågs även vara viktigt att vara tillgänglig för allmänhetens frågor och funderingar (Härryda, 2017). I Botkyrka (2017) nämndes faktorer som att agera snabbt, hålla tempo och att hålla sig ständigt uppdaterade för att kunna möta allmänhetens behov av ny information. Det kom på tal under intervjuerna att informationen som gavs ut uppdaterades efter hand som nya frågor från allmänheten kom upp, vilket nämns vara viktigt av Frewer (2004) att det är allmänhetens informationsbehov och de samhällsfrågor som finns som ska spegla den information som ges. I Uppsala (2017) och Botkyrka (2017) nämndes att kommunikationen noga planerades med en kommunikationsplan, där målgrupper definierades och i vilka kanaler de skulle nå ut med informationen och vid vilken tidpunkt. Detta kan liknas med vad Lidskog, Nohrstedt och Warg (2000) nämner angående de frågor som bör gås igenom internt vid planering inför ett riskbudskap.

Flera av kommunerna använde sig av allmänhetens tystnad som en indikation på att de har allmänhetens förtroende i frågan. De anser att allmänheten är trygg med att kommunen har genomfört åtgärder genom att stänga vattenverk (Botkyrka), ha effektiva reningsmetoder (Uppsala), eller att värdena är långt under gränsvärdena (Härryda). Samtliga kommuner har fastställt att det inte finns någon akut risk, vilket bidragit till att kommunerna inte ger ut mer information om PFAS i nuläget. I teorin nämns det att den ska fortgå så länge en risk föreligger eller allmänheten visar tecken på oro och informationsbehov (Leiss 2004).

Med denna kunskap i bakgrunden kan man ställa sig frågan, hur skall då riskkommunikationen kring långvarig exponering för hälsoskadliga föreningar utvecklas?

Med utgångspunkt i de genomförda intervjuerna kan ett antal behov för kommunernas riskkommunikation om långvarig exponering identifieras som viktiga;

- Vara förberedd om något händer - en händelse kan bli stor väldigt snabbt!

- Se till att ha eller veta hur man införskaffar kunskap om de långsiktiga effekterna för hälsan och miljön
- Tydlig vägledning, stöd och riktlinjer från centrala myndigheter, inklusive stöd för hur man kan hantera och kommunicera kortsiktiga och långsiktiga risker
- Utökat samarbete med centrala myndigheter
- Mer förebyggande arbete där risker särskiljs och kartläggs för att säkra det framtida dricksvattnet

Åtta råd vid riskkommunikation rörande hälsoskadliga kemiska ämnen som kan utgöra hälsorisker vid långvarig exponering

Att kommunicera risker vad gäller hälsoskadliga kemiska ämnen som kan utgöra hälsorisker på lång sikt är en utmaning eftersom det handlar om en kommunikation som måste hålla en god kvalitet över lång tid. Utmaningen handlar om att kommunikationen kan behöva rikta sig till nya mottagare eftersom något som har sagts vid ett tidigare tillfälle inte har nått den nya målgruppen. Ett längre tidsperspektiv kan också innebära att forskningen kan ha hittat nya orsakssamband eller stärkt gamla. Dessutom kan personer från myndigheter som tidigare var insatta i problematiken ha slutat och inte längre gå att nå, vilket innebär att nya nätverk måste skapas och ny kompetens byggas upp. I all form av riskkommunikation sker det ofta överlämningar mellan de som gör riskbedömningar och de som kommunicerar risker. I vissa fall är det en och samma person. Eftersom överlämningarna är utbredda över tiden och kan relateras till ovan nämnda problemområden är det speciellt viktigt att ha en plan för hur detta arbete skall organiseras och utföras både i ett långsiktigt perspektiv och inför specifika händelser.

Många myndigheter har bra och välfungerande planer och strukturer var det gäller riskkommunikation i krissituationer. Riskkommunikation av icke akut-toxiska kemiska föroreningar kan luta sig mot dessa strukturer men måste fungera även i ”vardagen” även när man inte står inför en kris och extra resurser kanske sätts in.

Detta kapitel presenterar en lista med åtta råd som vi menar bör lyftas fram när grupper av aktörer skall bygga strukturer och nätverk för riskkommunikation som berör långvarig exponering för hälsoskadliga kemiska ämnen som finns närvarande i miljön under längre tid. Även om listan inte riktar sig till en specifik aktör ser vi att den framförallt kan vara användbar för kommuner. Andra myndigheter kan använda listan för att reflektera över hur de kan planera och organisera både form och innehåll av sin riskkommunikation för att på bästa sätt stötta den lokala nivån. Vi har delat upp listan i råd som handlar om förberedelser innan det händer och vid kommunikationstillfället, när det händer. Att vara förberedd kan reducera och kontrollera risker. Förberedande kommunikation kan vara mer resurskrävande och står delvis i kontrast med dagens angreppssätt, där risker ofta behandlas efter uppkomsten. Men det kan också starta en läroprocess mellan kompetenser och förvaltningsnivåer och öka allmänhetens förtroende för myndigheter. Vi vet idag att myndigheters förtroende hos allmänheten påverkar hur riskkommunikationen tas emot och att det är lättare att tappa förtroende och att förlora sin trovärdighet än att vinna den. Ett preventivt arbete kan därför i det längre perspektivet både spara tid och energi.

För en framgångsrik riskkommunikation bör kommunikationsförberedelser ”innan det händer” och aktiviteterna som görs ”när det händer” lämpligen integreras. Detta kan göras på flera olika sätt. Ett sätt är att skapa en kontinuerlig dialog kring frågorna. Ett arbete som kan organiseras på ett mer eller mindre formellt sätt men centrala faktorer är att de nätverk av experter som är inblandade i en riskkommunikation träffas och skapar strukturerade kanaler för dialog både på och mellan administrativa nivåer. Därför avslutar vi listan med råden med ett antal frågor som kan användas för att initiera eller stärka en organisations kommunikationskapacitet.

Råd vid riskkommunikation om långvarig exponering för hälsoskadliga kemiska ämnen

Innan det händer

- 1. Tydliggöra vilka kompetenser och personer som behövs och vem som gör vad**
 - Skapa en lista på kompetenser och personer som bör vara inblandade i kommunikationen
 - Sakkunniga (experter på olika typer av miljö- och hälsorisker)
 - Personer med kommunikationskompetens
 - Lista vem som är ansvarig och vem har befogenhet för vad
 - Se till att det finns någon som är ansvarig för att uppdatera listan årligen
- 2. Skapa kunskapsutbyte mellan kompetensområden**
 - Sakkunniga riskbedömare berättar om t.ex.
 - Skillnaden mellan akut-toxiska och icke akut-toxiska ämnen
 - Skillnaden mellan effekter på grupp- och individnivå
 - Att dagens kunskap kommer förändras med ny forskning - hur fungerar den vetenskapliga processen
 - Varför det är viktigt att placera risken i sitt sammanhang - värdera och tolka den
 - Kommunikatörer berättar om t.ex.
 - Hur och varför mottagaren uppfattar budskap på ett sätt (upplevd expertis, upplevt engagemang, upplevd ärlighet och öppenhet)
 - Hur man hanterar media
 - Gemensamma diskussioner förs där var och ens kompetensområde bidrar till en bättre helhetssyn kring vikten av att
 - Vara transparent rörande vetenskaplig osäkerhet
 - Vara tydlig med vad vi vet och inte vet
 - Inte spekulera
- 3. Stärk samarbetskapaciteten mellan olika kompetenser (lokalt, regionalt och nationellt)**
- 4. Bygg nätverk som kan skapa kunskapsutbyte mellan riskkommunikatörer och riskbedömare (på samma administrativa nivå och mellan nivåer)**

När det händer

- 1. Tydliggör målgruppen/målgrupperna**
 - Bjud in till dialog med representanter för identifierade målgrupper
 - Målgrupperna känner sig hörda och inkluderade
 - Ökar förståelsen för det aktuella förtroendeläget
 - Ökar förutsättningen för att minska eventuella friktioner och öka graden av samförstånd
- 2. Identifiera aktörer**
 - Skapa strukturer så olika kompetenser har pratat ihop sig innan kommunikationstillfället (kommunicera i rätt ordning)
 - Skapa strukturer för feedback mellan olika kompetenser
- 3. Skapa målgruppsanpassade kommunikation**
 - **Anpassa innehållet efter målgrupp**
 - Ta reda på vilka frågor/vilken oro som finns inom målgruppen/grupperna
 - Risk uppfattas olika av olika målgrupper eftersom mottagaren analyserar ett budskap utifrån sociala och kulturella faktorer som kunskapsnivå och inställning till risk
 - **Anpassa kanaler och kommunikationsform efter målgrupp**

- Skapa träffar som samarrangeras av olika kompetenser
 - Inkluderande dialog mellan sändare och mottagare är viktigt. Där det kan vara viktigt att ta sig tid med personliga möten och att efter större möten vara kvar “efteråt”
- **Anpassa språk efter målgrupp**
 - Sakområdesexperter kan använda termer och ord som för dem har en tydlig betydelse men som för allmänheten är otydliga eller har en annan betydelse än den mer vetenskapliga
 - Språkanvändning kan också vara en generationsfråga
- 4. Skapa en öppen och transparent kommunikationsprocess**
- **Ta mottagarens oro på allvar**
 - Mottagaren kan ha svårt att lägga fokus på innehållet i ett riskbudskap innan dess att deras oro och ståndpunkt har blivit lyssnad på av myndigheten
 - Fokusera på sakfrågan och ge kommunikationen tid
 - **Redovisa osäkerheter och bakomliggande faktorer**
 - Var transparent rörande osäkerheter
 - Redovisa de faktorer som legat till grund för beslut. Detta kan handla om hur allvarlig risken är, omedelbar eller potentiell risk, kostnader och sidoeffekter av begränsningsalternativ och behovet av vidare forskning
 - **Transparens och öppenhet**
 - Våga kommunicera även om vi inte vet allt
 - Berätta vad man vet och inte vet
 - Berätta vilka åtgärder man vidtagit och inte vidtagit samt motiven till varför för att ge möjlighet för medborgare att bedöma om man tycker att ansvariga har utfört uppgiften korrekt och sakligt
- 5. Arbeta för att bygga förtroende**
- En lyckad riskkommunikation är en långsiktig process som skall vara daglig och upprepas så länge det föreligger en risk eller att allmänheten visar tecken på informationsbehov och oro. T.ex. datumstämpel på hemsidan även om inget nytt skett visar att någon kontrollerar att informationen är uppdaterad
 - Tydliggör vad man kan göra för att undvika exponering
 - Tydliggör vad man förväntar sig för resultat av åtgärder. Är t.ex. sanering möjlig/rimlig att göra?
 - Berätta vad myndigheter gör för att hanterat problemet - minska risken för framtida generationer
- 6. Skapa strukturer för uppföljning och återkoppling**
- En lyckad riskkommunikation är en process som upprepas så länge det föreligger en risk och eller allmänheten visar tecken på informationsbehov och oro.

De två sista råden som berör förtroende och uppföljning/återkoppling är också viktiga att ha i åtanke i ett mer långsiktigt perspektiv vilket visar på att detta med råd till en bättre riskkommunikation hänger ihop och den långsiktiga och strategiska kommunikationsplaneringen måste hänga ihop med kommunikationen som sker när det hänger

Frågelista för att stärka kommunikationskapaciteten

- I. Har ni en lista på de som bör vara inblandade i en riskkommunikation och vem som gör vad både på lång och kort sikt?
- II. Vad gör ni för att öka kunskapen hos sakkunniga respektive kommunikationsexperter om varandras kompetenser?
- III. Vad gör ni för att stärka samarbetet mellan olika sakkunniga och kommunikationskunniga?
- IV. Har ni en struktur för hur ni identifierar målgruppen för er kommunikation?
- V. Hur arbetar ni för att skapa en målgruppsanpassad kommunikation?
- VI. Vad gör ni för att skapa en transparent och öppen kommunikationsprocess?
- VII. Vad gör ni för att bygga upp förtroendet för er som kommunikatörer av risker?
- VIII. Vad har ni för strukturer för uppföljning och återkoppling (lång och kort sikt)?

Slutord

De tre olika studierna visar olika perspektiv på utmaningar kring kommunikation av risker med exponering för hälsoskadliga kemiska ämnen som kan utgöra en hälsorisk på lång sikt. Studierna visar också att det finns god kunskap och kapacitet hos myndigheter på olika administrativa nivåer vad gäller hur, vad och när risker skall kommuniceras till allmänheten. I studien i Glasriket framgick att en stor del av respondenterna kände oro för att miljö, hälsa och kommande generationers hälsa kan skadas av glasbruksföroreningar. I PFAS-studien uppfattade man från kommunalt håll att informationsbehovet från allmänheten inte längre var stor vilket med stor sannolikhet handlar om att man åtgärdat problemet med dricksvattnet samt att halter ligger under definierade gränsvärden. I studierna om Glasriket och PFAS var lokal-tv och tidningar viktiga källor som de flesta respondenterna uppgav att de fått information ifrån. I PFAS-studien nämndes även kommunens kommunikationscenter, hemsida och sociala medier. Utan att dra för stora växlar på detta resultat tyder det på att det krävs en noggrann reflektion när det gäller utformning av framtida kommunikation. PFAS-studien visade att det är viktigt att vara förberedd om något händer – en händelse kan bli stor väldigt snabbt! Det finns behov av mer kunskap om olika kemikaliers långsiktiga effekter på hälsan och miljön och tydlig vägledning för hur detta skall kommuniceras. Generellt efterfrågas också mer samarbete. Vad gäller enkäten riktad till AMM-klinikerna kan det konstateras att man ofta får frågor kring hälsoskadliga kemiska ämnen. Vad gäller svårigheter att kommunicera lyftes speciellt inomhusmiljö upp som problematiskt. Dessutom uppgav 8 av 19 respondenter att det saknas en kommunikationsplan, en av dessa påpekade att en plan är under utarbetande.

Med utgångspunkt i diskussionerna på workshoppen framgick det att råden som presenterats inte bör benämnas som en checklista (som de gjort i första utkastet). En hel del diskussioner handlade om hur listan bör användas och dess syfte samt om skillnaden mellan risk- och riskkommunikation. Med utgångspunkt i dessa diskussioner omarbetades rapporten och listan kraftigt och de råd som togs fram delades in i två kategorier ”innan det händer” och ”när det händer” och en lista med åtta frågor lades till för att tydliggöra att syftet med råden är att starta en process för att stärka och utveckla riskkommunikationen.

Även om det mesta av workshopdiskussionerna är inkluderade i listan med råd så bör nämnas behovet av att vara tydlig lyftes fram mycket starkt under workshoppen. Flera deltagare påpekade också att det är viktigt att se till att kommunikationen fokuserar på sakfrågan. Deltagarna nämnde också att det är viktigt att komma ihåg att kemikalier inte bara är negativa, utan att vi har väldigt mycket nytta av kemikalier och att oro också kan driva oss framåt. Flera av deltagarna lyfte också fram frågor kring hur en liknande dialog kan föras vidare, ”Hur går vi vidare?”. Även mer konkreta förslag lyftes fram, kan vi skapa nätverk och mötesplatser för mer kommunikation mellan ansvariga bortom ”stuprörsmentaliteten”, kan det skapas ett officiellt och tydligt nätverk med experter dit man kan vända sig med specifika frågor, skapa databas på nationell nivå för ärenden, skapa nätverk som är sanktionerade av arbetsgivaren, utnyttja befintliga nätverk bättre, genomför övningar över administrativa gränser, genom övningar blir vi bättre och lär oss hur vi ska agera.

Ett tema som dök upp i lite olika former var att “i vardagen är man själv” och att en svårighet är ekonomiska resurser och att man ofta fokuserar på det akuta. Flera av deltagarna menade att nationella myndigheter har ett ansvar att tydligare stötta ”vardagsarbetet” med att kommunicera risker med långvarig exponering för hälsoskadliga kemiska ämnen, något som har potential att spara resurser i ett längre perspektiv.

Referenser

- Asplund, J. Lundgren, F. Brorson, T. (2007). *Vem kan man lita på? Att kommunicera risker i samband med förorenade områden. Hållbar sanering*. Rapport 5664: Naturvårdsverket.
- Augustsson, A., Uddh-Söderberg, T., Jarsjö, J., Åström, M., Olofsson, B., Balfors, B., & Destouni, G. (2016a). The risk of overestimating the risk- metal leaching to groundwater near contaminated glass waste deposits and exposure via drinking water. *Science of the total environment*, 566-567, 1420-1431
- Augustsson, A., Åström, M., Bergbäck, B., Elert, M., Höglund, L.O., & Kleja D.B. (2016b). High metal reactivity and environmental risk at a site contaminated by glass waste. *Chemosphere* 154, 434-443.
- Augustsson, A.L.M., Uddh-Söderberg, T.E., Hogmalm, K.J., & Filipsson, M.E.M. (2015). Metal uptake by homegrown vegetables: The relative importance in human health risk assessments at contaminated sites. *Environmental research*, 138 (2015), 181-190.
- Bryman, A. (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder: Uppl 2*. Stockholm: Liber.
- Ekblom, P. (2017). Giftfri miljö. Hämtat 2018-02-28, från: <http://www.miljomal.se/Miljomalen/4-Giftfri-miljo/>
- Frewer, L. (2004). The public and effective risk communication. *Toxicology Letters* 149: 391–397.
- Gustavsson, E. (2017) Kommunal riskkommunikation om PFAS Hantering och behov för långsiktiga miljö- och hälsorisker, Examensarbete för masterexamen, Miljövetenskap, Lunds universitet
- Hovgard, A., Lindh, C., Barregård, L. (2009) Halten av miljöföroeningen PFOS i blod- serum hos personer som konsumerat fisk från Ingsjöarna, Västra Götalandsregionen miljömedicinskt centrum
- Höglund, L.O., Fanger, G., & Yesilova, H. (2007). *Slutrapport glasbruksprojekt 2006-2007* (Dnr 577-11784-05). Stockholm: Kemakta konsult AB.
- Leiss, W. (2004). Effective risk communication practice. *Toxicology Letters* 149: 399– 404.
- Lidskog, R., Nohrstedt, S.A., Warg, L-E. (Red.). (2000). *Risker, kommunikation och medier: en forskarantologi*. Lund: Studentlitteratur.
- Länsstyrelsen Kalmar. (2016). *Prioriteringslista över förorenade områden i Kalmar län*. <http://www.lansstyrelsen.se/Kalmar/SiteCollectionDocuments/Sv/miljo-och-klimat/verksamheter-med-miljopaverkan/ebh/Prioriteringslista2017.pdf>
- Länsstyrelsen Kronoberg. (2001). *Inventering av förorenade områden enligt MIFO fas 1: Glasbruk i Kalmar och Kronobergs län*.
- Länsstyrelsen Kronoberg. (2016). *Prioriteringslista över förorenade områden i Kronobergs län*. <http://www.lansstyrelsen.se/Kronoberg/Sv/miljo-och-klimat/verksamheter-med-miljopaverkan/fororenade-omraden/prioriterade/Documents/aktuell%20priolist%20161111.pdf>
- Naturvårdsverket. (2016). Högfluorerade ämnen (PFAS) och bekämpningsmedel En sammantagen bild av förekomsten i miljön Redovisning av ett regeringsuppdrag. Rapport 6709: Naturvårdsverket.

- Nyholm S. (2014). *Allmänhetens riskperception och informationsbehov gällande förorenade glasbruksområden i Småland*. Examensarbete nr 2014:M1. Linnéuniversitetet. <http://www.diva-portal.org/>.
- Nyqvist, F., Helmfrid, I., Augustsson, A., & Wingren, G. (2017). Increased cancer incidence in the local population around metal-contaminated glassworks. *Journal of occupational and environmental medicine*, 59, 84-90.
- Palenchar, M.J. Heath, R.L. (2007). Strategic risk communication: Adding value to society. *Public Relations Review* 33: 120–129.
- Proposition. (2017/18:1). *Budgetpropositionen för 2018*. Stockholm: Regeringen
- Regeringskansliet. (2015). *Utredningen om spridning av PFAS-föroreningar i dricksvatten (M 2015: B)*. Regeringskansliet.
- Reynolds, B.J. (2011). When the facts are just not enough: Credibly communicating about risk is riskier when emotions run high and time is short. *Toxicology and Applied Pharmacology* 254: 206–214.
- Tinker, T.L. Collins, C.M. King, H.S. Hoover, M.D. (2000). Assessing risk communication effectiveness: perspectives of agency practitioners. *Journal of Hazardous Materials* B73: 117–127.
- Tinker, T.L. Collins, C.M. King, H.S. Hoover, M.D. (2000). Assessing risk communication effectiveness: perspectives of agency practitioners. *Journal of Hazardous Materials* B73: 117–127.
- Uddh-Söderberg, T.E., Gunnarsson, S.J., Hogmalm, K.J., Lindegård, M.I.B.G., & Augustsson, A.L.M. (2015). An assessment of health risks associated with arsenic exposure via consumption of homegrown vegetables near contaminated glass works sites. *Science of the total environment* 536, 189-197.

Bilaga 1 Workshop-program – Riskkommunikation

Workshopen är en del av slutrapportering från projektet ”Nätverk vid upptäckt av befolkningsexponering för farliga kemiska ämnen”. Med utgångspunkt i ett antal fallstudier (Glasriket, PFAS) har projektet utvecklat en preliminär checklista som kan användas för att stärka kapaciteten vid myndigheters kommunikation av miljörisker.

Datum: 13 Mars 2018

Tid: 8.30 – 16.00

Plats: Kalmar

Anmälan: Länk

Syfte: Syftet med workshopen är att presentera resultat från fallstudierna och checklistan för att få er feedback samt utbyta erfarenheter med varandra och dela med oss av goda exempel för kommunikation av miljörisker.

Inbjudna: Ni som är inbjudan till workshopen representerar olika organisationer som har till ansvar att kommunicera risker relaterat till olika typer av miljöproblem. *Ni har alla olika erfarenheter som vi tror kan berika rapportens innehåll och utformning.*

Underlag: En rapport riktad till myndigheter och allmänhet ligger till grund för diskussionerna på mötet rapportutkastet skickas ut en vecka innan mötet.

Vi tar gärna emot skriftliga kommentarer på rapporten och kommer samla in dem under mötet. Vill ni kan ni även skicka era kommentarer elektroniskt till johanna.alkan_olsson@cec.lu.se senast den 13 mars.

Program

8.30 – 9.00 Kaffe och registrering

9.00 – 9.20 Introduktion av projektet syfte (hela projektet syfte våra delprojekts syften) med dagen och projektet presentation av deltagarna)

9.20 – 10.00 Presentation av resultat från fallstudie

- Glasriketenkäten allmänheten kommun länsstyrelse (Elin Voxberg)
- AMM enkät (Monika Filipsson, Frida Kadin)

10.00 – 10.30 Kaffe och kaka

10.30 – 10.50 Presentation av resultat från fallstudier

- PFAS kommuner (Johanna Alkan Olsson)

10.50 – 11.20 Kommunikation av långvariga miljörisker
Heike kommunikatör Ronneby kommun

11.20 – 11.40 Presentation Checklista - vad är viktigt att tänka på när det gäller hantering av kemiska föroreningar med långsamma effekter (Johanna Alkan Olsson)

11.40 – 11.45 Start workshop

11.45 – 12.15 Individuella kommentarer på checklistan (rundvandring med post-it lappar)

12.15 – 13.15 Lunch

13.15 – 15.00 Workshop - Diskussioner i grupper med utgångspunkt i förberedda frågor

15.00 – 15.30 Presentation gruppdiskussioner och avslutande diskussion vad händer nu

15.30- 16.00 Kaffe – hemfärd

Bilaga 2 Deltagande organisationer

Arbets- och miljömedicin, Klinisk Miljömedicin norr, Umeå
Arbets- och miljömedicin Syd, Lund
Arbets- och miljömedicin, Sahlgrenska Universitetssjukhuset, Göteborg
Arbets- och miljömedicin, Linköping
Centrum för miljö- och klimatforskning (CEC), Lunds universitet
Folkhälsomyndigheten, Enheten för miljöhälsa
Kemikalieinspektionen
Linnéuniversitetet, Kalmar
Livsmedelsverket
Länsstyrelsen i Kalmar län
Länsstyrelsen i Kronobergs län
Ronneby kommun, Kommunikationsenheten
Sveriges geologiska undersökning (SGU)
Uppsala universitet, Institutionen för medicinska vetenskaper

Bilaga 3 Sammanfattning workshoppediskussioner

Sammanställning av gruppdiskussioner utifrån sju frågor (inkluderat individuella kommentarer på de sju råden).

1. Vad är viktigt när det handlar om riskkommunikation av långlivade kemiska föroreningar?
Syftet med denna fråga var att låta grupperna utan att vara låsta vid den framtagna listan tänka fritt med utgångspunkt i sin erfarenhet

Nedan har vi kategoriserat kommentarerna från de fem grupperna i olika teman som ett steg i att omarbete checklistan.

<p>Tydliggör målgrupper och dess behov</p> <ul style="list-style-type: none"> • Identifiera målgrupp/grupper • Belys skillnader mellan grupper (gamla vs unga) • Tidigare yrkesexponerade jämfört med allmänhetens pågående exponering • Ta reda på vilka frågor/vilken oro som finns inom målgruppen, är det kommande generationer? 	<p>Var tydlig</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tydlighet • Tydlighet • Tydligt vetenskapligt underlag • Tydligt budskap gör att missförstånd undviks
<p>Farligt för vem, hur och hur undviker man exponering</p> <ul style="list-style-type: none"> • De ämnen vi pratar om är inte akut-toxiska (förklara skillnaden) • Viktigt att prata preventivt - hur man kan undvika exponering • Vad menas med långlivade kemiska föroreningar? Ämnen kan vara långlivade i miljön medan vissa är långlivade i människan • Förklara skillnaden mellan risker på grupp och individnivå 	<p>Samarbete</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sakkunnig sitter inte alltid med kommunikationskunskap, kommunikatören har ej sakkunskap • Bygg kompetens att samarbeta med andra i landet • Bygg nätverk - viktigt att känna till vilka aktörer som finns och ha kontakt med dem • Sakkunnig och kommunikatören pratar ihop sig innan en kommunikationssituation • Samordna och våga ge feedback • Se till att alla inblandade personer får samma information (externt - internt)
<p>Skapa strukturer för långsiktig kommunikation</p> <ul style="list-style-type: none"> • Uppdatera informationen kontinuerligt, även om inget nytt finns (datumstämpel på hemsidan) • Inse att detta är en lång process • Ge information kring vad man som individ kan göra • Presentationsträff av fakta och resultat 	<p>Ansvar/rollfördelning</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tydliggör rollfördelning - vem gör vad? • Vem kan hälsorisker? • Vem kan miljörisker? • Vem talar till vilken målgrupp i vilken detaljfråga? • När detta är klarlagt kan man skapa kommunikationsplan och plan för uppföljning
<p>Skapa målgruppsfokuserade kommunikationskanaler och former</p> <ul style="list-style-type: none"> • Val av kommunikationskanal utifrån målgrupp (barnfamiljer, äldre) • Anpassa språk efter målgrupp • Ta hänsyn till olika perspektiv – allmänheten består av olika grupper 	<p>Osäkerheter</p> <ul style="list-style-type: none"> • Det finns bristfälligt underlag om hälsorisker • Riskkommunikation bygger på dagens kunskap, den kommer att förändras med ny forskning • Viktigt att vara transparent rörande denna osäkerhet

<ul style="list-style-type: none"> • Hur når vi ungdomar? Sociala medier? • Bygg förtroende, gärna via någon man litar på • Gott bemötande 	<ul style="list-style-type: none"> • Våga kommunicera även om vi inte vet allt • Hitta ett sätt att förhålla sig till osäkerheter • Fundera på hur ska vi lägga fram eventuella osäkerheter? • Placera risken i sitt sammanhang, värdera risken
---	---

2. Diskutera två punkter från checklistan. (Positiva och negativa aspekter)

Punkt 1

- Bra med utgångspunkt medborgarperspektiv, dock finns andra som påverkas, tex jordbrukare, fiskare.
- Lägg till en punkt till - var ärlig

Punkt 5 Tillit och förtroende för kommunikatören

- Viktigt att ha byggt ett förtroende innan risken blir aktuell
- Skapa öppen process
- Erkänn att det finns ett problem
- Fokusera på problemet inte på att peka ut skyldig
- Måste vara rätt aktör som bedömer respektive kommunicerar risker
- Lyssna på målgruppen. Vad handlar oron om egentligen? Allmänheten är inte en stor homogen massa utan består av olika grupper. Skapa forum för dialog (möten och efter möten)
- Se målgrupperna!
- Olika aktörer har olika roller
 - sjukvård-hälsa
 - länsstyrelse-miljö, hälsa
 - Konsult – Svar åt uppdragsgivare
- Målgruppen kan ha olika fokus - hälsa, miljö, who to blame
- Skapa en åtgärdsprioritering
- Förtydliga vem som gör vad
- Syftet varierar med tidpunkt i processen
- Håll koll på hur målgruppen uppfattar syftet!
 - -PFAS föreningen
- Handlar det om en risk eller krissituation - förtydliga i introduktionen
- Förtydliga
 - upplevd "omtanke- omsorg", vad menas (=engagemang?)
 - Skillnad mellan kunskap - expertis

Punkt 6 – Uppföljning /återkoppling

- Är det tystnad som avgör när jag inte behöver informera mer?
- Konkreta nätverktyg -medieklipp hur man kan göra
- Kan vara provocerande att skicka ut en enkät när det inte föreligger en kris. Väckes oron då?
- Vid dialog - hur förbereda sig för svåra frågor?
- Personliga möten bra
- Ta sig tid att vara kvar "efteråt"

Punkt 7 – Riskkommunikation i vardagen

- "I vardagen är man själv"
- Skulle vara bra med grupp med specifik kunskap som kan rådfrågas
- Löpande möten mellan riskkommunikatörer och riskbedömare
- Stämmer av bedömningar på regelbunden basis (nämndes av flera som något som görs)
- Skapa flödesschema för "ansvarskedjan" (vem är ansvarig för kommunikation och kunskap)
- Nyhetsbevakning- Ja/Nej att aktivt ta kontakt?

Övrigt

- Hur går vi vidare?

3. Hur tänker ni att personer som har som uppgift att kommunicera långvariga risker bör använda en liknande checklista? Ge konkreta förslag

Syftet med denna fråga var att lyfta fram vad aktörer som kommunicerar den typen av risker som fokuseras på tänker sig hur en lista kan användas.

- Arbeta integrerat från början (samverka mellan myndigheter och nyckelpersoner)
- Tänk på att kommunicera i rätt ordning (skapa samsyn först!)
- Se till att gruppen är försedd med kommunikationskompetens
- Utse person som kommunicerar med media
- Att det är viktigt med uppföljning
- Definiera dess syfte hur-var-när och för vilka risker checklistan skall användas?
- Gäller listan kommunikation enbart mot allmänheten eller även utvalda målgrupper (t.ex. företag, myndigheter, annan expertis)
- Är checklista egentligen rätt benämning? Listan är en sammanställning av råd och tips dock ingen checklista ännu.
- Listan behöver kontextualiseras för att kunna användas (bocklista, ja/nej svarsalternativ?)
- När ska listan användas, vid dagliga riskvärderingar eller större händelser?
- Bra att ha med sig vid samverkan (tex när olika aktörer ska bygga en gemensam kommunikationsplan)
- Vissa punkter, ex erkänna ansvar, viktigare än andra
- Ha med en fråga i checklistan -är denna fråga relaterad till vår kommunikation?
- Förslag på lista:
 - Definiera målgrupp
 - Välj kommunikatör
 - Definiera kommunikationskanaler
 - Definiera vem som ansvarar för vad
 - Definiera syftet med kommunikationen
 - Kontrollera målgruppens frågor och förväntningar - media?
 - Uppföljning - plan
 - Arbetsplan för kommunikation i vardagen
 - Identifiera nyckelpersoner inom din organisation för aktuellt ämne
 - Uppskatta tidsåtgång per resurs och avsätt det i din kalender
 - Bedöm ditt pressmeddelande....., informationsmöte etc. skall hållas, Deadlines?
 - Avgränsningar - andra risker?

4. Vad behövs för att implementera råden på checklistan?

Målgrupp

- Definiera målgrupp
- Kommunikationen beror på vem den är riktad till

Kunskap

- Rätt kompetens, befogenhet
- Frågan måste upp i linjen
- Insikt i behovet - öka medvetenhet kring effekter av kriskommunikation (se fråga 6 på checklistan)
- Kommunikationskompetens!
- Bred kompetens, tvärvetenskaplig
- Medieträning

Ändringar i checklista

- Bruttolista, anpassas
- Flödesschema
- Vi ser det mer som ett underlag som kan användas i nätverksbyggande än en checklista
- Krävs komplettering med beslutstråd (ja/nej frågor)

Måste finnas ekonomiska resurser

5. Långlivade kemiska föroreningar lyfter fram framtida generationers hälsorisker. I två av studierna lyfts detta fram som en svårighet att hantera vad gäller riskkommunikation. Hur ser ni att denna svårighet bör hanteras?

Syftet med denna fråga var att låta grupperna tänka på svårigheten i att skapa en bra kommunikation över tid.

Långsiktig plan

- Detta är ett långsiktigt arbete - viktigt att ha en plan för hur detta arbete skall organiseras

Långsiktig information

- Löften om kontinuerlig information
- Uppföljning viktigt
- Belysa vems ansvar det är att följa upp

Dialog och tydlighet

- Inte stänga dörrar till dialog, t.ex. PFAS-föreningen
- Öppenhet, tydlighet, viktigt
- Var tydlig om fakta - det man vet och det man inte vet
- Vad man förväntar sig för resultat av åtgärder
- Tänka på sitt ordval

God hantering av osäkerhet

- Risker som vi framför måste tolkas
- Inte spekulera
- Kommunicera vad man vet idag - kommunicera osäkerheter om framtiden – förklara att ny forskning kan ge nya insikter (förklara hur den vetenskapliga processen fungerar)

Hantering av föroreningsproblematiken

- Noggrann dokumentation
- Är sanering möjlig + rimlig att göra?
- Är begränsad exponering möjlig?
- Berätta hur man hanterar problemet och hur man arbetar för att minska risken för framtida generationer

Övrigt

- Kemikalier är inte bara negativa, vi har väldigt mycket nytta av kemikalier
- Oro kan driva oss framåt

6. Hur kan man förbättra samverkan mellan myndigheter på olika nivåer för att underlätta och förbättra riskkommunikation vad gäller långlivade kemiska föroreningar?

Syftet med denna fråga var att se hur de deltagarna såg på samarbete och hur samarbetet kan förbättras.

- Nationella myndigheter har ett ansvar
- Viktigt med sammanhang - mötesplatser där olika myndigheter kan träffas, anledning till erfarenhetsutbyte, bortom stuprörsmentalitet.
- Identifiera och etablera nätverk sanktionerade av arbetsgivare (skall inte vara personinriktat utan fokusera på funktion)
- Utnyttja befintliga nätverk bättre
- Genomför övningar rörande kemikaliehantering. Genom övningar blir vi bättre och lär oss hur vi ska agera

- Skapa databas för nationens ärenden

7. Lyft fram 4 punkter ni vill nämna i helgrupp

Syftet med denna fråga var att utifrån de senaste timmarnas diskussion lyfta upp frågor som grupperna tycker är speciellt viktiga för att skapa en slags prioritering

Transperens

- Erkänn att problem finns - var empatisk
- Inte vara jurist när du inte är det
- Fkusera på problembilden istället
- Inte vara rädd för att blotta osäkerheter

Målgrupp

- Definition av målgrupp - mycket viktigt
- Mycket fokus på allmänheten, finns även egenföretagare, fritidsfiskare, jordbrukare

Uppföljning

- Uppföljning, återkoppling, kontinuitet av riskkommunikationen
- Inkluderande dialog bör uppmuntras
- Uppföljning/feedback behövs bli en del av arbetet

Samverkan

- Bygg nätverk, vilka aktörer som finns och vilka roller olika aktörer har.
- Bra med samverkan - denna workshop + sprida tidigare exempel (både goda och dåliga)
- Samverkan mellan myndigheter - kontaktvägar, expertlista
- Utveckla befintliga nätverk bättre

Checklistan

- Definiera hur checklistan skall/kan användas
- Vilket är dess syfte?
- Vem är målgruppen?
- När den skall användas?
- Är det en "tänka på"-lista?
- Gäller checklistan i krisläge eller vid risker?
- Gäller listan vid vardagskommunikation eller i riskkommunikation i krisläge (potentiellt krisläge)

Uppsala Hamnesplanaden 5, SE-751 26

www.livsmedelsverket.se